

Huvudansökan, kandidatprogrammet i samhällsvetenskaper, sökmålet samhällsvetenskaper

Första stegets prov 3.6.2020 kl. 10.00–13.00

Anvisningar

- Skriv dina provsvar på svenska. Svar som har skrivits på andra språk bedöms inte.
- Skriv dina provsvar i ett skilt svarsdokument. Ladda ner svarsdokumentet från sidan med anvisningarna för urvalsprovet, samma sida som du laddade ner detta provdokument från.
- Skriv dina svar tydligt med hela, korrekt formulerade meningar, inte som punktuppställning.
- Du har totalt 3 timmar tid att skriva provet. Tanken är att Frågorna 1 och 2 skall ta ca. 45 minuter per fråga och Fråga 3 max. en och en halv timme i anspråk.
- Skriv max. 1,5 sidor text per essäsvaret i Frågorna 1 - 2 och max. 2 sidor i Fråga 3. Använd font Times New Roman, fontstorlek 12 och radavstånd 1,5.

Urvalsprovsfrågorna i provet

Det skriftliga urvalsprovet består av tre (3) huvudfrågor. Frågorna 1 och 2 är baserade på förhandslitteraturen till urvalsprovet och Fråga 3 är en materialbaserad uppgift. Besvara alla huvudfrågor inklusive delfrågor i provet. Det maximala antalet poäng i det skriftliga urvalsprovet är 30. Poängantalet för huvudfrågorna och deras delfrågor anges per fråga. **Besvara alla frågor.**

Fråga 1

Fråga 1 relaterar till den som förhandslitteratur angivna artikeln "Vad är egentligen fake news? Ett missbrukat begrepp och en oroande verklighet" av Åsa Wikforss (2018). Skriv ett essäsvaret i vilket följande delfrågor besvaras utgående från artikeln (totalt 8 p). Skriv max 1,5 sidor text. Använd font Times New Roman, fontstorlek 12 och radavstånd 1,5:

- Förklara betydelsen av fake news (2 p) och diskutera varför människor är mer benägna att sprida fejkade än sanna nyheter (2 p). Redogör för de faktorer som enligt författaren förklarar varför vi tror på fejkade nyheter (4 p).

Fråga 2

Fråga 2 relaterar till den som förhandslitteratur angivna artikeln "Från metafor till mätning: en samhällsvetenskaplig översikt om det sociala kapitalets beståndsdelar och effekter" av Maria Bäck (2012).

Skriv ett essäsvar i vilket följande delfrågor besvaras utgående från artikeln (totalt 8 p). Skriv max 1,5 sidor text. Använd font Times New Roman, fontstorlek 12 och radavstånd 1,5.:

- Beskriv vad författaren menar med "generaliserat vs partikulärt förtroende" (2 p) och "förutsäggande och altruistiskt förtroende" (2 p). Förklara i vilken grad dessa typer av förtroende sammanfaller med affektiva och intermediära förtroenderelationer (4 p).

Fråga 3

Läs igenom den bifogade artikeln "Yttrandefrihet, internationellt människorättsskydd och nationella myndigheter: Dialog och konfrontation" av Matti Pellonpää (2017).

Skriv sedan ett essäsvar i vilket följande delfrågor besvaras utgående från artikeln (totalt 14 p) Skriv max. 2 sidor. Använd font Times New Roman, fontstorlek 12 och radavstånd:

- Redogör för den centrala problematiken kring yttrandefrihetens dubbelroll (2 p) och beskriv betydelsen av den trepartsdialog som författaren nämner (2 p). Vilket fall och vilka rättigheter nämner författaren som exempel på dialogen och vad är fallets signifikans ur ett utvecklingsperspektiv (4 p)?
- Vilka nya utmaningar ställs den grundläggande yttrandefriheten i Europa inför enligt författaren (3 p)? Beskriv hur utmaningarna har påverkat Strasbourgdomstolens arbete med olika stater i förhållande till demokrati och rättsstatens grundstrukturer (3 p).

Yttrandefrihet, internationellt människorättsskydd och nationella myndigheter: dialog och konfrontation

Av Matti Pellonpää

1. Inledning

Yttrandefriheten är en grundrättighet som hör till vårt gemensamma finsk-svenska arv och en internationellt erkänd mänsklig rättighet som skyddas t.ex. av artikel 10 i Europeiska människorättskonventionen. Enligt artikelns första stycke har var och en rätt till yttrandefrihet som »innefattar åsiktsfrihet samt frihet att ta emot och sprida uppgifter och tankar utan offentlig myndighets inblandning och oberoende av territoriella gränser.«¹

Yttrandefriheten är dock inte bara en individuell rättighet utan samtidigt också en av demokratins grundpelare. Europeiska människorättsdomstolen (EMD) har upprepat otaliga gånger att yttrandefriheten utgör »en av de väsentliga grundvalarna« för ett demokratiskt samhälle och »en av de grundläggande förutsättningarna för dess framsteg och för varje människas utveckling ...«²

2. Yttrandefrihetens dubbelroll, subsidiaritetsprincipen och dialogen mellan domstolarna

Yttrandefrihetens dubbelroll som en internationellt erkänd och skyddad mänsklig rättighet å ena sidan och ett slags allmän garant för demokratin å andra sidan, medför vissa naturliga spänningar.³ Med tanke på att demokratin i huvudsak förekommer i suveräna nationalstater, kan man fråga sig hur denna realitet går att förenas med överstatlig kontroll av mänskliga rättigheter såsom den utövas t.ex. och särskilt av Europeiska människorättsdomstolen. Hur kan människorättsdomstolen effektivt skydda yttrandefrihet på ett sätt som gynnar demokrati men samtidigt respekterar pluralism bland staterna och de enskilda staternas särdrag?

Ett medel för att minska denna spänning mellan den internationella och nationella nivån är subsidiaritetsprincipen. För att citera Strasbourgdomstolens f.d. president, Sir Nicolas Bratza, subsidiaritet «requires a shared responsibility which involves

establishing a mutually respectful relationship between Strasbourg and national courts and paying due deference to democratic processes«. ⁴ Det finns alltså en arbetsfördelning, vardera nivån har sin egen roll. Ur människorättsdomstolens synvinkel definieras dessa roller med hjälp av det som kallas »margin of appreciation« (»prövningsmarginalen«). För att igen citera Sir Nicolas, »margin of appreciation« är »a valuable tool devised by the Court itself to assist it in defining the scope of its review.« Prövningsmarginalen betyder att den prövningsintensitet med vilken Strasbourgdomstolen utövar sin kontroll över nationella myndigheter – och samtidigt det handlingsutrymme som de sist nämnda har – varierar beroende på ämnet och omständigheterna.

Ett slags utgångspunkt är demokrati som ett av grundvärdena bakom konventionen.

För att citera en annan f.d. brittisk Strasbourgdomare, Paul Mahoney:

»The Convention is grounded on a certain political philosophy, namely that political democracy is the best system of Government for ensuring respect of fundamental freedoms and human rights.« ⁵

Av denna grundideologi, nämligen att demokrati är det bästa sättet att garantera mänskliga rättigheter, följer att människorättsdomstolen borde utöva mera ingående kontroll när det gäller sådana ingrepp i yttrandefriheten som hotar den fria politiska debatten, t.ex. när en journalist straffas för att ha kritiserat en politikers uttalanden i samband med sin valkampanj. Det klassiska exemplet är *Lingens*-målet, i vilket en journalist hade dömts för ärekränkning på grund av kritik riktad mot dåvarande österrikiska förbundskanslern Kreisky. ⁶

När man fjärrar sig från den politiska debattens kärnområde kan större nationella variationer tolereras, dvs. kontrollen utövad av EMD kan vara mindre intensiv och den nationella prövningsmarginalen – »margin of appreciation« – vidare. Ett särfall är när det i ett sådant sammanhang råder en konflikt inte bara mellan myndigheterna och individen utan bakom denna konflikt ligger en annan konflikt mellan två rättigheter och två privata rättssubjekt. I Tyskland talar man om »mehrpölige Rechtsverhältnisse« – kanske »flerpolära« rättsförhållanden på svenska. Det finns anledning att utgå från att nationella domstolar i en sådan situation har bättre förutsättningar än ett internationellt kontrollorgan att göra avvägningen mellan de konkurrerande intressena.

Dessa frågeställningar var aktuella i en lång saga som utspelade sig i de tyska domstolarna och EMD och i vilken prinsessan Caroline av Monaco spelade huvudrollen. Prinsessan hävdade i Strasbourg att det tyska rättssystemet inte hade lyckats skydda hennes privatliv mot störande fotografering av paparazzinatur. Den första Caroline-domen från 2004, *von Hannover mot Tyskland*, i vilken svarandestaten faktiskt dömdes för att ha kränkt prinsessans rätt till privatliv enligt artikel 8 i konventionen, utsattes för kritik i Tyskland bl.a. på grund av påstådd underlåtenhet att i tillräcklig mån beakta det faktum att det inte bara var fråga om ett tvåpartsrättsförhållande mellan staten och klaganden utan att händelserna också berörde två mediabolag som visserligen inte var parter i Strasbourgförfarandet men som hade varit prinsessans motparter i de tyska domstolarna. Enligt vissa kritiker hade EMD visat benägenhet att ge företräde till den rättighet som åberopas av klaganden i Strasbourg, i detta fall rätten till privatliv, medan den inhemska motpartens rätt till pressfrihet inte hade fått samma uppmärksamhet. ⁷

Sagan fortsatte och anlände, efter nya processer mellan prinsessan och mediabolag i de tyska domstolarna, efter ett tag igen till Strasbourg. Den stora sammansättningsmotiveringar i fallet *von Hannover nr. 2* (2012) låter som om det handlade om en direkt reaktion på den tyska kritiken. Domstolen hänvisade till att det fanns en konflikt mellan två rättigheter, den ena skyddad av artikel 8 (privatliv) och den andra av artikel 10 (yttrandefrihet), och betonade att båda rättigheterna förtjänar i princip samma skydd och att ärendets slutresultat inte får bero på vilkendera rättighet som åberopas i Strasbourg. Domstolen räknade upp kriterierna som måste beaktas och tillade att om den nationella domstolen har gjort en intresseavvägning i enlighet med dessa skulle det krävas starka skäl för Strasbourgdomstolen att ersätta de nationella domstolarnas bedömning med sin egen: EMD »would require strong reasons to substitute its view for that of the domestic courts.«⁸

Sådana förelåg inte och i motsats till den första Caroline-domen från 2004 konstaterades ingen kränkning av konventionen.

Intressant och viktigt är att denna konklusion var resultatet av en dialog mellan Strasbourgdomstolen och de tyska domstolarna, särskilt författingsdomstolen, en dialog under vilken båda påverkades av varandra. I sitt tal vid domstolens årliga öppningsceremoni i januari 2014, vid vilken den tyska författingsdomstolens president Andreas Voßkuhle var hedersgäst, jämförde EMD:s dåvarande president Dean Spielmann denna dialog på ett nästan lyriskt sätt med en violinkonsert i vilken två solister framför olika variationer på samma tema med växlande melodier och olika rytmer men som slutligen förenas i harmoni.⁹

En grundförutsättning för en sådan fruktbar dialog är att fiolerna är stämnda på samma sätt, i juridikens värld att domstolarna opererar på ungefär samma våglängd. Detta torde gälla också domstolar i Finland och Sverige. För vårt vidkommande kan man säga att samverkan med »Strasbourgkontrollen« har förbättrat kvaliteten på domstolsbeslut och deras motiveringar och samtidigt stärkt våra domstolars förmåga att delta i en internationell dialog. Domstolsväsendet kan inte beskyllas för att Finland tidigare i år »rasade« till tredje plats på Reportrar utan Gränser -organisationens lista på pressfrihet i världen.¹⁰

Det ställs ytterligare krav på nationella domstolar, eftersom det i dagens Europa förekommer en trepartsdialog som också omfattar EU-domstolen. Som ett exempel på ett yttrandefrihetsärende som var föremål för en sådan trepartsdialog tjänar sagan om *Satakunnan Markkinapörssi*.

Satakunnan Markkinapörssi är ett finskt bolag som samlade offentlig information om enskilda personers beskattningsbara inkomster och publicerade den i en tidskrift. Företaget hade överlåtit informationen till ett annat företag, Satamedia, som ägs av samma ägare, för att dessa uppgifter skulle spridas mot betalning genom ett SMS-system. Sedan Finlands datasekretessnämnd hade vägrat att förbjuda företagen att fortsätta denna verksamhet, anförde dataombudsmannen besvär hos Helsingfors förvaltningsdomstol, som dock avlog besvären. Saken gick vidare till högsta förvaltningsdomstolen som begärde förhandsavgörande av EG-domstolen om tolkningen av Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter.

Sedan unionens domstol hade givit sin dom i december 2008¹¹ ansåg högsta förvaltningsdomstolen i sitt beslut som gavs följande år¹² att bolaget inte hade behandlat personuppgifterna i enlighet med personuppgiftslagen, genom vilken ovan nämnda direktiv har implementerats i Finland, upphävde datasekretessnämndens beslut och

återvisade ärendet till nämnden för att där behandlas på nytt i enlighet med lagen och HFD:s beslut. Detta betydde att det blev omöjligt för bolagen att fortsätta sin ovan beskrivna verksamhet.

Bolagen klagade till människorättsdomstolen och hävdade att deras yttrandefrihet hade kränkts i strid med artikel 10. Domstolens kammare ansåg 21.7.2015 att artikel 10 inte hade kränkts och domstolens stora sammansättning, till vilken ärendet hade hänskjutits på klagandens begäran, kom till samma slutsats 27.6.2017.¹³

Förfarandet, som hade anhängiggjorts av dataombudsmannen år 2003, drog ut på tiden, men löpte annars harmoniskt och innehöll sådan växelverkan mellan den europeiska och den nationella nivån som garanterade att alla ur yttrandefrihetens synvinkel relevanta synpunkter säkert blev väl belysta. Finlands högsta förvaltningsdomstol hade inga större svårigheter att anpassa sig till sin roll i denna konsert.

3. Nya utmaningar

Det finns dock också i Europa länder i vilka domstolarnas förutsättningar att spela i harmoni med internationella övervakningsorgan är sämre än t.ex. hos oss, samtidigt som också skyddet av yttrandefriheten lämnar en del övrigt att önska. I stället för att ta del i en dialog är Strasbourgdomstolen då tvungen att försöka agera »läromästare« utan tillgång till sådana disciplinära medel som skulle garantera framgång.

Tyvär ser det ut som om antalet sådana »problemländer« håller på att växa. I EU-staterna Polen och Ungern, som redan ansågs vara relativt etablerade rättsstater, har man kunnat skönja tendenser som hotar själva grundpelarna för en demokratisk rättsstat. Sådana grundpelare är domstolväsendets oberoende ställning och rätten till fritt meningsutbyte utan risk för repressalier.¹⁴

I Turkiet har yttrandefriheten i ljuset av Strasbourgdomstolens rättspraxis även tidigare garanterats på ett otillräckligt sätt, något som visas av många fällande domar. Jag var ändå länge av den uppfattningen att trots många brister var några av rättsstatens grundstrukturer i själva verket bättre rotade i Turkiet än t.o.m. i vissa EU-länder, åtminstone om man tänker på situationen i sist nämnda länder vid tiden för deras inträde i unionen. Jag lekte med tanken att ifall jag var part i ett opolitiskt tvistemål så skulle jag kanske ha större förtroende för turkiska än rumänska domstolar. I samma anda tänkte jag optimistiskt att det tack vare dessa grundstrukturer skulle vara möjligt för Turkiet att i växelverkan med EMD så småningom förbättra rättsstatliga förfaranden också på andra, politiskt känsligare områden såsom pressfrihet.¹⁵ T.ex. Europarådets människorättskommissionär hade faktiskt noterat en positiv utveckling kring pressfriheten och yttrandefriheten överlag.¹⁶

De händelser som har ägt rum i Turkiet särskilt sedan juli 2016 ger dock anledning till en mera pessimistisk bedömning av läget. Omedelbart efter det misslyckade kuppförsoket utlystes i Turkiet ett undantagstillstånd som berättigar bl. a. drastiska inskränkningar i yttrandefrihet och andra rättigheter. Avvikelser från människorättsförpliktelser är visserligen uttryckligen tillåtna av såväl artikel 15 i Europeiska människorättskonventionen som t.ex. FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och detta gäller också yttrandefriheten, förutsatt att avvikelserna hålls inom vissa gränser.¹⁷

Särskilt oroväckande är dock att det inte är bara enskilda rättigheter som har utsatts för avvikelser utan att undantagstillståndet därtill används – såsom det ser ut – till att urholka själva rättsstatens grundförutsättningar. Hundratals, t.o.m. tusentals

domare och åklagare har med stöd av förordningar utfärdade av presidenten avskedats eller suspenderats på grund av misstänkt eller påstådd anknytning till den s.k. Gülen-rörelsen. Många häktades kort efter undantagstillståndets ikraftträdande.

Tidskriften Economist skrev i maj 2017 att rättsväsendet hade förlorat 4 000 medlemmar. I samma artikel beskrivs en rättegång i vilken 21 journalister åtalades för anknytningar till Gülen-rörelsen. De friades visserligen men arresterades omedelbart på nytt och flera av dem åtalades igen för försök att fälla regeringen. Till saken hör att tre av de domare som hade givit den friande domen blev själva avskedade.¹⁸

Efter en sådan utveckling kan man ställa sig något skeptisk till frågan, huruvida den domstol, som den 24 juli 2017 började behandla ett brottmål i vilket 17 journalister vid Turkiets äldsta tidning, *Cumhuriyet*, står åtalade, kan garantera en rättvis rättegång. Journalisterna åtalas bl.a. för »attempting to create the impression of the existence of an authoritarian government in Turkey«. ¹⁹ Också journalister från andra länder, särskilt sådana som också har turkiskt medborgarskap, har utsatts för allvarliga trakasserier.²⁰

Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter har nyligen konkluderat att den snabba försämringen av yttrandefrihet och mediafrihet gått hand i hand med söndersmulandet av det turkiska rättsväsendets oberoende. (»The rapid deterioration in freedom of expression and media freedom went hand-in-hand with the erosion of the independence of the Turkish judiciary.«)²¹

Författningsdomstolen som i idealfallet kunde vara en viktig garant för rättsstaten och de fundamentala rättigheterna och föra en dialog med EMD har inte besparats.

Det finns ett särskilt stadgande i en av undantagsförordningarna som utgår från att domstolens majoritet ska avskeda sådana domare som har vissa, mycket vagt definierade anknytningar till terroristiska organisationer, med vilka avses personer som misstänks för att sympatisera med Gülen-rörelsen.

Stadgandet lyder i engelsk översättning så här:

»... Continuation in the profession of those who are considered to be a member of, or have relation or contact with terrorist organizations or structures/entities, organizations or groups established by the national Security Council as engaging in activities against the national security of the State, shall be found to be unsuitable and their dismissal from the profession shall be decided by the absolute majority of the Plenary session of the Constitutional Court in so far as the members of the Constitutional Court are concerned ...«²²

Den 4 augusti 2016 blev två domare faktiskt avskedade av sina kolleger med en dubiös motivering. Domstolen konkluderade, med hänvisning till bl.a. andra ledamöters gemensamma övertygelse som bildats under årens lopp att domarna hade anknytningar (»links« i den engelska översättningen) till organisationen i fråga, vilket innebar att de inte kunde fortsätta som domare. Domstolen tillade att:

»It will clearly harm the reliability and honour of the judiciary if the members, whose situations are assessed as such, continue to serve in the Constitutional Court, the main duty of which is to protect the democratic constitutional order and fundamental rights and freedoms.« (p. 99)

Det kan naturligtvis vara så att de två domarna har begått fel men det kan också vara så att Turkiets konstitutionella ordning och medborgarnas grundrättigheter och -friheter är utsatta för faror som finns att söka på annat håll. I alla fall är det svårt att

på basis av domen veta vad övertygelsen om att de två kollegorna har kopplingar till terroristiska organisationer och strukturer grundar sig på.

4. Slutord

En stor utmaning för den Europeiska människorättsdomstolen har redan länge varit att hitta ett balanserat tillvägagångssätt (»approach«) i en situation där den inte bara har att göra med etablerade rättsstater utan också konfronteras med medlemsländer i vilka själva rättsstatens grundförutsättningar lämnar en del att önska. Utvecklingen ser tyvärr inte ut att gå i en bättre riktning. Därför kan man i en nära framtid förutse att typiska yttrandefrihetsfall från Strasbourgdomstolen knappast kommer att vara sådana som tillåter violinkonsertallegorier. I stället får vi säkert läsa många domar om en viss stats ansvar för dramatiska inskränkningar i yttrandefriheten och för försämringar i de nationella domstolarnas förutsättningar att skydda yttrandefriheten vid ett undantagstillstånd.²³

Noter

1. Konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna ratificerades i Finland och införlivades med finsk rätt i maj 1990 (Finlands författningssamlings fördragsserie 19/1990). T.ex. FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter innehåller motsvarande bestämmelser men de behandlas inte närmare här. Författaren tackar Monica Gullans, domare vid Helsingfors förvaltningsdomstol, för värdefulla språkliga och andra kommentarer.
2. T.ex. *Handyside mot Förenade kungariket*, dom 7.12.1976, A 24, p. 49.
3. Detta kapitel (2) bygger till stor del på författarens bidrag i Hallberg, P. och Virkkunen, J. (red.) (2017): *Freedom of Speech and Information in Global Perspective*, s. 165 ss., New York N.Y.: Palgrave Macmillan. Författaren har behandlat dessa frågor utförligare i Pellonpää, M. (2012), »Some thoughts on the principle of subsidiarity and margin of appreciation in the context of freedom of expression«, i Casadevall, J., Myjer, E. och Austin A. (red.), *Freedom of Expression – Essays in Honour of Nicolas Bratza, President of the European Court of Human Rights*. Wolfe Legal Publishers. Om yttrandefrihet enligt konventionen allmänt se Danelius, H. (2015), *Mänskliga rättigheter I europeisk praxis*, s. 457 ss. Stockholm: Norstedts Juridik.
4. Speech of Sir Nicolas Bratza at the High Level Conference in Brighton, 18-20 April 2012.
5. Mahoney, P. (1998), »Marvellous Richness of Diversity or Invidious Cultural Relativism«, *Human Rights Law Journal* 1998, s. 1, 3.
6. *Lingens mot Österrike*, EMD:s dom 8.7.1986, A 103.
7. See t.ex. Hoffmann-Riem, W. (2006), »Kontrolldichte und Kontrollfolgen beim nationalen und europäischen Schutz von Freiheitsrechten in mehrpoligen Rechtsverhältnissen (Aus der Sicht des Bundesverfassungsgerichts)«, *Europäische Grundrechte Zeitschrift* 33, s. 492, 498.
8. *Von Hannover (nr. 2) mot Tyskland*, dom (stor sammansättning) 7.2.2012, p.107.
9. »If you would allow me to draw a comparison, I sometimes see our courts as the soloists in the Concerto for Two Violins in D minor of Johann Sebastian Bach. In that concerto the two solo parts intertwine, sometimes alternating the melodic line, carrying different tunes and rhythms, yet – ultimately – and this is the important point – joining together and combining to produce a particularly harmonious piece. What a splendid example of a musical dialogue!« » Speech given

by Mr Dean Spielmann, President of the European Court of Human Rights, on the Occasion of the Opening of the Judicial Year, 31 January 2014« *Annual Report of the European Court of Human Rights* 2014, s. 31, 38.

10. Finland var tidigare nummer ett på Reportrar utan gränser -organisationens (Reporters Without Borders) Press Freedom index men har fallit till tredje plats efter Norge och Sverige. Detta anses ha berott på händelserna våren 2017 då statsministern anses ha utövat påtryckning mot Yle (det nationella radio- och TV-bolaget). Om ärendet rapporterade t.ex. FNB (Finlands notisbyrå) 18.4.2017 med rubriken »Sipilägate petar Finland från pressfrihetstronen«.
11. Mål C-73/07, *Tietosuojavaltuutettu mot Satakunnan Markkinapörssi Oy, Satamedia Oy*, stora avdelningens dom den 16.12.2008
12. HFD:s årsbokavgörande 2009:82, givet 23.9.2009.
13. *Case of Satakunnan Markkinapörssi Oy och Satamedia Oy mot Finland*, stora sammansättningens dom 27.6.2017. En kränkning av artikel 6 fastställdes däremot på grund av förfarandets längd.
14. T.ex. Network of the Presidents of the Supreme Judicial Courts of the European Union har uttryckt oro över domstolarnas oberoende ställning i Polen. Hot mot yttrandefriheten har också rapporterats. Se t.ex. »Pressefreiheit in Polen: Präsident unterzeichnet umstrittenen Mediengesetz«, Spiegel Online 7.1.2016. Betr. Ungern uttryckte t.ex. Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter redan 12.1.2012 sin oro: »Hungary: Legislative changes threaten democracy and human rights«, Strasbourg 12/01/12. Se också t.ex. *Baka mot Ungern*, stora sammansättningens dom 23.6.2016, i vilken EMD ansåg att både artikel 6 och artikel 10 hade kränkts då presidenten i landets högsta domstol hade bl.a fått sin mandattid förkortad genom en ändring av konstitutionen. Detta ansågs ha varit en följd av kritik som han framfört mot en reform av domstolsväsendet.
15. Pellonpää, M. (2013), »Kokemuksia ihmisoikeuksista tutkijana, virkamiehenä ja tuomarina« (Erfarenheter av mänskliga rättigheter som forskare, tjänsteman och domare), i Koivurova, T. och Pirjetanniemi, E. (red): *Ihmisoikeuksien käsikirja* (Människorättshandbok), s. 88, 105. Helsinki: Tietosanoma.
16. Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter, *Memorandum on freedom of expression and media freedom in Turkey* (CommDH(2017)5, 15.2.2017, p. 10.
17. En kort rättslig analys av det turkiska undantagstillståndet ges av Bağlayan B. (2017), »The Turkish State of Emergency under Turkish Constitutional Law and International Human Rights Law«, i *ASIL Insights*, Volume 21, Issue 1, 3.1.2017. Undantagstillståndet har förlängts flera gånger. Senast informerade Turkiet Europarådets generalsekreterare om en förlängning på tre månader räknat från 19.7.2017. (echr.coe.int/Official Texts/European Convention on Human Rights/reservations and Declarations). Särskilt om yttrandefrihet, se ovan nämnda (xvi) Memorandum.
18. The Economist May 20th 2017 (»Purging Turkey's judiciary: Empty Benches«).
19. The Economist July 29th 2017 (»Turkey's purges – Absurdity in power: A mass trial of journalists is surreal even by Turkish standards«).
20. Ett välkänt exempel är fallet Deniz Yücel, journalist vid den tyska tidningen »Die Welt« som har tysk-turkiskt dubbelmedborgarskap och som i slutet av augusti 2017 hade suttit häktad i fyra månader i Turkiet. Se Frankfurter Allgemeine (online) 29.8.2017 (»Mögliche Yücel Freilassung – Merkel: »Nichts würde ich mir mehr wünschen««).
21. Ovan nämnda (xvi) Memorandum, p. 12.
22. Paragraph 1 of Article 3 of the Decree Law no. 667, citerad i Judgment of the Constitutional Court, the Plenary Session, Decision no 2016/2, 4.8.2016, p. 5.
23. Ett stort antal klagomål mot Turkiet är anhängiga i Strasbourg. Det kan som ett exempel nämnas att Europarådets människorättskommissionär har använt sig av sin rätt att intervensera i enlighet med konventionens artikel 36(3) i 34 mål som handlar om läget i sydöstra Turkiet. Kommis-

sionären har bl. a. mottagit »many allegations of cases where journalists and media actors trying to cover the curfews and anti-terrorism operations were deliberately targeted or impeded in their work by security forces.« Third party intervention by the Council of Europe Commissioner for Human Rights, Strasbourg, 25 April 2017 (CommDH(2017)13), p. 19.

Huvudansökan, kandidatprogrammet i samhällsvetenskaper, sökåret 2020

Modellsvar för första skedets provet 3.6.2020

Fråga 1 relaterar till den som förhandslitteratur angivna artikeln "Vad är egentligen fake news? Ett missbrukat begrepp och en oroande verklighet" av Åsa Wikforss (2018).

Skriv ett essäsvaret i vilket följande delfrågor besvaras utgående från artikeln (totalt 8 p):

-Förklara betydelsen av fake news (2 p) och diskutera varför människor är mer benägna att sprida fejkade än sanna nyheter (2 p). Redogör för de faktorer som enligt författaren förklarar varför vi tror på fejkade nyheter (4 p).

Modellsvar:

Förklara betydelsen av fake news (2 p):

-Vanliga definitioner utgår från att fake news är något som inte är sant. Men det är inte så enkelt att fake news innebär att innehållet är falskt, utan ofta bygger fake news på något som verkligen har hänt, men som ges en kontext eller förklaring som är vinklad eller inkorrekt. Antingen är förklaringen tendentiös, så att vissa aspekter lyfts fram och andra ignoreras, eller så att fakta läggs ihop så att de kommunicerar en falsk bild, det falska narrativet. Exempel: högerextrema grupper som utmålar Sverige som ett land i förfall pga invandring.

-Fake news används också av populisterna för att misstänkliggöra etablerade kunskapskällor och traditionella medier som presenterar kritiska synpunkter.

-Fake news skiljer sig från riktiga nyheter, som kan innehålla fel, genom att de inte är journalistik, de syftar inte till att ta reda på sanningen, granska uppgifter och värdera källor, utan avsikten är något annat. Fake news är oäkta nyheter, motsatsen är inte i första hand en sann, utan en äkta nyhet.

Varför är människor mer benägna att sprida fejkade än sanna nyheter (2 p):

-Fejkade nyheter fyller ofta nyhetskriterierna (Erik Fichtelius 1997: viktiga, färska, nära i tid och rum, ovanliga, personliga och spännande). Fejkade nyheter är nyare och mer överraskande. Det är rimligt att det är lätt att överraska då man kan hitta på vad som helst. De ger ofta upphov till negativa känslor, som rädsla och äckel. Starka känslor tenderar att blockera det kritiska tänkandet. Fejkade nyheter utmålar ofta hotfulla situationer och använder känsloladdade bilder. Det bidrar till att vi vill sprida dem. De sprids snabbare än verkliga nyheter. Dewey 2019: 6 av 10 länkar delas utan att man ens har klickat på dem.

Redogör för de faktorer som enligt författaren förklarar varför vi tror på fejkade nyheter (4 p):

-Den sociala dimensionen är den mänskliga kunskapens styrka, kännetecknande för den mänskliga kulturen är ackumulation. Det finns biologiska och psykologiska orsaker till att mänskan handlar i grupp, och tar till sig det som sägs, eftersom det kunde vara kostsamt att tvivla på varningar.

-Sanningsbias: vi tar lättare till oss ett budskap än slår det ifrån oss. En hypotes är att det kognitivt är mer krävande att ifrågasätta ett påstående än att acceptera det. Enligt De Keersmaecker & Roets 2017 finns det en koppling mellan kognitiv kapacitet och förmågan att slå ifrån sig desinformation.

-Sanningsillusionen: vi tenderar att tro på ett påstående som upprepas ofta. In-group bias: vi litar mer på personer inom gruppen, Facebook bygger på vänskap eller åtminstone bekanta personer.

Fråga 2 relaterar till den som förhandslitteratur angivna artikeln "Från metafor till mätning: en samhällsvetenskaplig översikt om det sociala kapitalets beståndsdelar och effekter" av Maria Bäck (2012).

Skriv ett essäsvaret i vilket följande delfrågor besvaras utgående från artikeln (totalt 8 p):

-Beskriv vad författaren menar med "generaliserat vs partikulärt förtroende" (2 p) och "förutsägande och altruistiskt förtroende" (2 p). Förklara i vilken grad dessa typer av förtroende sammanfaller med affektiva och intermediära förtroenderelationer (4 p).

Modellsvar:

Beskriv vad författaren menar med "generaliserat vs partikulärt förtroende" (2 p):

I beskrivningen av "generaliserat vs partikulärt förtroende" krävs att man beskriver både generaliserat förtroende och partikulärt förtroende. I beskrivningen skall framkomma att generaliserat förtroende innebär att man uppfattar att de flesta människor är att lita på—att det är fråga om en generell övertygelse om den mänskliga naturens välvillighet (0.5 p). I beskrivningen av partikulärt förtroende skall framkomma att det går ut på att man litar på enbart vissa andra människor, t.ex. medlemmar i den egna demografiska gruppen (0.5 p). När skillnaden mellan generaliserat och partikulärt förtroende beskrivs skall det framkomma att det handlar om hur vidsträckt vs begränsad individens moraliska gemenskap är, dvs. litar man på andra än dem som man redan känner—omfattar ens förtroende även främlingar (1p).

... och "förutsägande och altruistiskt förtroende" (2 p):

I beskrivningen av "förutsägande och altruistiskt förtroende" krävs att man beskriver både förutsägande förtroende och altruistiskt förtroende. I beskrivningen skall framkomma att förutsägande förtroende grundar sig på en rationell bedömning, antingen av en situations-specifik företeelse eller av en bredare uppsättning frågor. Dvs. man bedömer varje situation för sig eller ad hoc och uppskattar, enligt bästa förmåga, hurvida någon är pålitlig eller inte (0.5 p). I beskrivningen av altruistiskt förtroende skall framkomma att det härstammar från empati gentemot andra (0.5 p). När begreppsparet förutsägande och altruistiskt förtroende beskrivs skall det framkomma att förutsägande förtroende utgår från individens egen nyttomaximering—gagnar det mig att riskera att lita på den andra, medan den sistnämnda utgår från att man vill gagna andra utav altruistiska eller moraliska skäl och är inte bekymrad över risken för att man blir bedragen (1 p).

Förklara i vilken grad dessa typer av förtroende sammanfaller med affektiva och intermedjära förtroenderelationer (4 p):

I diskussionen av affektiva eller känslomässiga förtroenderelationer skall det framkomma att det är fråga om en direkt form av symmetriskt förtroende—det innebär att båda parterna på samma gång utgör den som litar och den som blir litad på. Detta betyder att det

är fråga om partikulärt förtroende—det generaliseras inte till andra människor (1 p). Eftersom det affektiva förtroendet är per definition känslomässigt är det inte grundat i rationell maximering av egen nytta. Att det härstammar från empati gentemot andra betyder att det är fråga om altruistiskt förtroende (1 p).

I diskussionen av intermediära förtroenderelationer skall det framkomma att förhållandet inte är symmetriskt. En part skall avgöra huruvida den andra parten är trovärdig. Vidare skall det framkomma att parterna inte känner varandra, men att en tredje person eller instans känner dem båda. Det kan då vara fråga om generaliserat förtroende, ifall den som skall lita utgår ifrån att man kan lita även på främlingar (0.5 p). Eller det kan vara fråga om partikulärt förtroende, ifall den som skall lita gör det på basis av sin tillit i den tredje personen eller instansen som fungerar som förmedlare av förtroende (0.5 p). Förtroenderelationen är inte altruistisk—man utgår inte från empati eller från önskan att gagna den andra (0.5 p). Däremot är den förutsägande, dvs. man försöker avgöra huruvida det gagnar en själv att riskera att lita på den andra (0.5 p).

Fråga 3. Läs igenom den bifogade artikeln ”Yttrandefrihet, internationellt människorättsskydd och nationella myndigheter: Dialog och konfrontation” av Matti Pellonpää (2017).

Skriv sedan ett essäsvaret i vilket följande delfrågor besvaras utgående från artikeln (totalt 14 p):

-Redogör för den centrala problematiken kring yttrandefrihetens dubbelroll (2 p) och beskriv betydelsen av den trepartsdialog som författaren nämner (2 p). Vilket fall och vilka rättigheter nämner författaren som exempel på dialogen och vad är fallets signifikans ur ett utvecklingsperspektiv (4 p)?

-Vilka nya utmaningar ställs den grundläggande yttrandefriheten i Europa inför enligt författaren (3 p)? Beskriv hur utmaningarna har påverkat Strasbourgdomstolens arbete med olika stater i förhållande till demokrati och rättsstatens grundstrukturer (3 p).

Modellsvar:

Redogör för den centrala problematiken kring yttrandefrihetens dubbelroll (2 p):

Problematiken utgörs av spänningen i rollen mellan en internationellt erkänd och skyddad mänsklig rättighet och ett slags allmän garant för demokratin. Problematiken gäller hur överstatlig kontroll av mänskliga rättigheter, genom t.ex. Europeiska människorättsdomstolen, effektivt kan skydda yttrandefrihet på ett sätt som gynnar demokrati men samtidigt respekterar pluralism bland staterna och de enskilda staternas särdrag. (1 p)

Spänningen mellan rollerna beror på den arbetsfördelning som definierar rollerna med hjälp av det som kallas "prövningsmarginalen". Prövningsmarginalen betyder att den prövningsintensitet med vilken Strasbourghemdomstolen utövar sin kontroll över nationella myndigheter – och samtidigt det handlingsutrymme som de sist nämnda har – varierar beroende på ämnet och omständigheterna. (1 p)

... och beskriv betydelsen av den trepartsdialog som författaren nämner (2 p):

Det ställs Europeiska krav på nationella domstolar, eftersom det i dagens Europa förekommer en trepartsdialog som sker mellan följande parter: Europeiska människorättsdomstolen (EMD), EU-domstolen och nationella domstolar. (1 p) En grundförutsättning för en sådan trepartsdialog är att samverka med den Europeiska kontrollen förbättrar kvaliteten på domstolsbeslut och -motiveringar (0,5 p) samtidigt som den stärker de nationella domstolarnas förmåga att delta i en internationell dialog (0,5 p).

Vilket fall och vilka rättigheter nämner författaren som exempel på dialogen och vad är fallets signifikans ur ett utvecklingsperspektiv (4 p)?:

"Som ett exempel på ett yttrandefrihetsärende som var föremål för en sådan trepartsdialog tjänar sagan om Satakunnan Markkinapörssi." Sammanfatta fallets huvuddrag och rättigheter utgående från beskrivningen i följande avsnitt (3 p) :

"Satakunnan Markkinapörssi är ett finskt bolag som samlade offentlig information om enskilda personers beskattningsbara inkomster och publicerade den i en tidskrift. Företaget hade överlåtit informationen till ett annat företag, Satamedia, som ägs av samma ägare, för att dessa uppgifter skulle spridas mot betalning genom ett SMSsystem. Sedan Finlands datasekretessnämnd hade vägrat att förbjuda företagen att fortsätta denna verksamhet, anförde dataombudsmannen besvär hos Helsingfors förvaltningsdomstol, som dock avlog besvären. Saken gick vidare till högsta förvaltningsdomstolen som begärde

förhandsavgörande av EG-domstolen om tolkningen av Europaparlamentets och rådets direktiv 95/46/EG av den 24 oktober 1995 om skydd för enskilda personer med avseende på behandling av personuppgifter och om det fria flödet av sådana uppgifter. Sedan unionens domstol hade givit sin dom i december 2008¹¹ ansåg högsta förvaltningsdomstolen i sitt beslut som gavs följande år¹² att bolaget inte hade behandlat personuppgifterna i enlighet med personuppgiftslagen, genom vilken ovan nämnda direktiv har implementerats i Finland, upphävde datasekretessnämndens beslut och återvisade ärendet till nämnden för att där behandlas på nytt i enlighet med lagen och HFD:s beslut. Detta betydde att det blev omöjligt för bolagen att fortsätta sin ovan beskrivna verksamhet. Bolagen klagade till människorättsdomstolen och hävdade att deras yttrandefrihet hade kränkts i strid med artikel 10. Domstolens kammare ansåg 21.7.2015 att artikel 10 inte hade kränkts och domstolens stora sammansättning, till vilken ärendet hade hänskjutits på klagandens begäran, kom till samma slutsats 27.6.2017.” Fallets signifikans ligger i en harmonisk utveckling över behandlingstiden utgående från en sådan växelverkan mellan den europeiska och den nationella nivån som garanterade att alla ur yttrandefrihetens synvinkel relevanta synpunkter säkert blev väl belysta. Finlands högsta förvaltningsdomstol uppvisade inga större svårigheter att anpassa sig till sin roll i denna dialog även om den blev relativt utdragen. (1 p)

Vilka nya utmaningar ställs den grundläggande yttrandefriheten i Europa inför enligt författaren (3 p)?:

Beskriv de nya utmaningar som yttrandefriheten i Europa ställs inför enligt följande specificering av utmaningarna vad gäller dialog (1 p), tillvägagångssätt (1 p) och utveckling (1 p) av förutsättningar för yttrandefrihet:

”Det finns dock också i Europa länder i vilka domstolarnas förutsättningar att spela i harmoni med internationella övervakningsorgan är sämre än t.ex. hos oss, samtidigt som också skyddet av yttrandefriheten lämnar en del övrigt att önska. I stället för att ta del i en dialog är Strasbourgdomstolen då tvungen att försöka agera »läromästare« utan tillgång till sådana disciplinära medel som skulle garantera framgång. Tyvärr ser det ut som om antalet sådana »problemländer« håller på att växa.”

”En stor utmaning för den Europeiska människorättsdomstolen har redan länge varit att hitta ett balanserat tillvägagångssätt (»approach«) i en situation där den inte bara har att

göra med etablerade rättsstater utan också konfronteras med medlemsländer i vilka själva rättsstatens grundförutsättningar lämnar en del att önska. Utvecklingen ser tyvärr inte ut att gå i en bättre riktning. Därför kan man i en nära framtid förutse att typiska yttrandefrihetsfall från Strasbourgdomstolen knappast kommer att vara sådana som tillåter violinkonsertallegorier. I stället får vi säkert läsa många domar om en viss stats ansvar för dramatiska inskränkningar i yttrandefriheten och försämringar i de nationella domstolarnas förutsättningar att skydda yttrandefriheten vid ett undantagstillstånd.”

Beskriv hur utmaningarna har påverkat Strasbourgdomstolens arbete med olika stater i förhållande till demokrati och rättsstatens grundstrukturer (3 p): Nämn staterna (0,5 p) och beskriv hur utmaningarna som präglat dialogen mellan dem och 'Strasbourgdomstolen' har påverkat dess arbete (1 p) utgående från de exempel som anges i det turkiska fallet (1,5 p) i enlighet med motsvarande punkter i följande avsnitt:

”I EU-staterna Polen och Ungern, som redan ansågs vara relativt etablerade rättsstater, har man kunnat skönja tendenser som hotar själva grundpelarna för en demokratisk rättsstat. Sådana grundpelare är domstolsväsendets oberoende ställning och rätten till fritt meningssutbyte utan risk för repressalier. I Turkiet har yttrandefriheten i ljuset av Strasbourgdomstolens rättspraxis även tidigare garanterats på ett otillräckligt sätt, något som visas av många fällande domar.”

”Europarådets kommissionär för mänskliga rättigheter har nyligen konkluderat att den snabba försämringen av yttrandefrihet och mediafrihet gått hand i hand med söndermullandet av det turkiska rättsväsendets oberoende. Författningsdomstolen som i idealfallet kunde vara en viktig garant för rättsstaten och de fundamentala rättigheterna och föra en dialog med EMD har inte besparats.”

”Jag lekte med tanken att ifall jag var part i ett opolitiskt tvistemål så skulle jag kanske ha större förtroende för turkiska än rumänska domstolar. I samma anda tänkte jag optimistiskt att det tack vare dessa grundstrukturer skulle vara möjligt för Turkiet att i växelverkan med EMD så småningom förbättra rättsstatliga förfaranden också på andra, politiskt känsligare områden såsom pressfrihet. T.ex. Europarådets människorättskommissionär hade faktiskt noterat en positiv utveckling kring pressfriheten och yttrandefriheten överlag. De händelser som har ägt rum i Turkiet särskilt sedan juli 2016 ger dock anledning till en mera pessimistisk bedömning av läget. Omedelbart efter det misslyckade kuppöversättet

utlystes i Turkiet ett undantagstillstånd som berättigar bl. a. drastiska inskränkningar i yttrandefrihet och andra rättigheter. Avvikelse från människorättsförpliktelser är visserligen uttryckligen tillåtna av såväl artikel 15 i Europeiska människorättskonventionen som t.ex. FN-konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter och detta gäller också yttrandefriheten, förutsatt att avvikelserna hålls inom vissa gränser.

Särskilt oroväckande är dock att det inte är bara enskilda rättigheter som har utsatts för avvikelser utan att undantagstillståndet därtill används – såsom det ser ut – till att urholka själva rättsstatens grundförutsättningar. Hundratals, t.o.m. tusentals domare och åklagare har med stöd av förordningar utfärdade av presidenten avskedats eller suspenderats på grund av misstänkt eller påstådd anknytning till den s.k. Gülen-rörelsen. Många häktades kort efter undantagstillståndets ikraftträdande.”